

ADVIESNOTA voor burgemeester en wethouders
Openbare besluitenlijst

Zaaknummer: 12023-2025

Medewerker	:	Jaring Walta
Team	:	BOR & PM
Datum	:	21 februari 2025
Portefeuillehouder	:	wethouder Marcel Blind

BIJLAGEN: ☒ 250213 Advies BAAC Begraafplaats Memento Mori v2.0
AFSTEMMING MET ☒ anders, nl. Portefeuillehouder, Archeologie ☒ team Bedrijfsvoering ☒ financieel
☒ Openbaar ☐ Vertrouwelijk
ONDERWERP Archeologie begraafplaats Memento Mori irt reconstructiewerkzaamheden Broekslag fase 1

BESLUIT burgemeester en wethouders

1. In te stemmen met de optie 2a, "Opgraven", waarbij een deel van de goed geconserveerde resten archeologisch onderzocht worden en een deel van de skeletten wordt beargumenteerd minder volledig gedocumenteerd en geruimd. De geraamde kosten ad. € 83.000,- kunnen worden gedekt uit het bestaande totaalkrediet voor de reconstructie Broekslag fase 1.

SAMENVATTING

In het gebied van de reconstructie Broekslag fase 1 ligt de voormalige begraafplaats Memento Mori. Tijdens de werkzaamheden is gebleken dat deze begraafplaats in het verleden bij de aanleg van de nieuwe woonwijk Broekslag niet volledig is geruimd. In de bodem liggen aan de zuidzijde van de voormalige begraafplaats nog meerdere rijen intacte begravingen welke van archeologische waarde zijn. Conform het bestemmingsplan Archeologie is onderzoek hiernaar noodzakelijk. Het college heeft dan ook ingestemd met de optie om met de goed geconserveerde resten op te graven en archeologisch te onderzoeken en een deel beargumenteerd minder volledig te documenteren en te ruimen. De extra kosten hiervan worden geraamd op circa € 83.000,- en worden ten laste van het reconstructieproject gebracht.

AANLEIDING

In 2022 is een start gemaakt met de voorbereidingen voor de reconstructie Broekslag fase 1 te Wijhe. De riolering, verharding, het groen en de openbare verlichting in de straten zijn aan het einde van de levensduur en moet worden vervangen. Daarnaast wordt er een apart hemelwaterriool aangelegd om wateroverlast bij extreme neerslag te voorkomen.

Samen met de bewoners zijn de plannen voor de reconstructie opgesteld en is eind 2024 een start gemaakt met de uitvoering.

Tijdens de voorbereidingen is een archeologisch vooronderzoek verricht waaruit bleek dat bepaalde gedeelten mogelijk archeologisch interessant waren en de graafwerkzaamheden op deze plaatsen onder archeologische begeleiding plaatsvinden.

In het gebied ligt ook de voormalige begraafplaats Memento Mori, waarbij er vanuit werd gegaan dat deze eind jaren vijftig was geruimd vooruitlopend op de aanleg van de nieuwe woonwijk Broekslag. Op basis van het vooronderzoek, bureaustudie en een verkennend booronderzoek was al bekend dat er mogelijk restanten van deze begraafplaats nog in de bodem voorkomen.

BEOOGD RESULTAAT

Het uitvoeren van de geplande reconstructie met aanleg van hemelwaterriool ten behoeve van een veilige, klimaatadaptieve en prettige woonomgeving waarbij verantwoord wordt omgegaan met de archeologische waarden.

KADER

MJIP, Gemeentelijk Rioleringsplan Olst-Wijhe, hemelwaterbeleid, beleid Klimaatadaptatie en bestemmingsplan Archeologie.

ARGUMENTEN

Het betreft hier alleen archeologisch onderzoek naar menselijke resten. Er worden geen archeologische vondsten verwacht in de vorm van overblijfselen uit vroegere perioden zoals oude waterputten, gebruiksvoorwerpen, restanten van historische gebouwen o.i.d.

- Beleid:

Er zijn verschillende beleidsvelden van toepassing.

Het rioleringsbeleid en beleid klimaatadaptatie vereisen de aanleg van een apart hemelwaterriool om voorbereid te zijn op het veranderende klimaat.

Het bestemmingsplan archeologie (onderdeel omgevingsplan) stelt dat voor werkzaamheden op deze locatie een omgevingsvergunning nodig is die wordt verleend als:

“de aanvrager van de omgevingsvergunning voor het bouwen een rapport heeft overgelegd waarin de archeologische waarde van de betrokken locatie naar het oordeel van het bevoegd gezag in voldoende mate is vastgesteld”;

“de betrokken archeologische waarden, gelet op dit rapport, door de bouwactiviteiten niet worden geschaad of mogelijke schade kan worden voorkomen door aan de omgevingsvergunning voor het bouwen regels te verbinden, gericht op het behoud van de archeologische resten in de bodem, het doen van opgravingen dan wel het begeleiden van de bouwactiviteiten door een archeologische deskundige”;

In het bestemmingsplan Archeologie zit geen ruimte voor afweging van andere belangen. In theorie mag de gemeenteraad dit beleid onderbouwd wijzigen. Je zou dan meer ruimte toevoegen aan rol B&W om andere belangen mee te wegen in de keuze. Maar als andere (financiële) belangen opneemt geldt dit voor alle aanvragers en blijft alsnog de vraag of je hier vanuit precedentwerking zou moeten willen vrijgeven. Verder betekent dit waarschijnlijk ook dat je het bestemmingsplan moet aanpassen, waarvoor de tijd ontbreekt.

B&W vervullen de BG-rol en kunnen ook een afweging maken. In basis is die inhoudelijk maar er is wel ruimte om afweging kosten kenniswinst te maken. Dat is ook waarom een inhoudelijk advies (BAAC) is gevraagd. De conclusie is echter dat wel sprake is van hoge kosten maar ook van hoge potentiële kenniswinst en daarmee is dat argument niet te gebruiken.

- Proces

De initiatiefnemer is hier de gemeente Olst-Wijhe zelf. In opdracht van de gemeente is door Archeologie Deventer een bureaustudie opgesteld en door BAAC BV een booronderzoek uitgevoerd. De resultaten van dit onderzoek waren aanleiding om vervolgonderzoek te adviseren. Omdat aangenomen werd dat het grootste deel van de begraafplaats geruimd was, is aanvankelijk ingezet op begeleiding van de werkzaamheden. Bij nutswerkzaamheden bleek dat de begraafplaats niet is geruimd maar dat men alleen die resten heeft meegenomen die bij ingrepen (aanleg woonwijk in jaren zestig en aanleg nuts) aan het licht kwamen. Ook enkele proefsleuven onthulden de ligging van nog intacte graven. In samenspraak met de medewerkers Archeologie van de gemeente Deventer was dit aanleiding om BAAC om nader advies te vragen. BAAC is een onafhankelijk cultuurhistorisch onderzoeksbureau. BAAC staat voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuurhistorie en Cultuurhistorie.

- Advies BAAC

BAAC geeft aan dat zeker aan de zuidzijde van de begraafplaats naar verwachting meerdere rijen begravingen intact zijn. In de graven bevinden zich veelal meerdere skeletten iets wat ook naar voren komt uit de grafboeken. Hiermee is mogelijk te achterhalen wie in welk graf begraven is.

BAAC stelt dat onderzoek naar de menselijke resten op deze begraafplaats belangrijke inzichten kan opleveren in onder andere de ontwikkeling van ziektes zoals tuberculose, syfilis en rachitis. Ook kunnen de menselijke resten bijdragen aan specialistisch onderzoek en bijvoorbeeld dienen om veranderingen in voeding en levensstijl in kaart te brengen. Dit gebeurt onder andere door analyse van tandglazuur, botdichtheid, chemische analyse en isotopenonderzoek.

Om toekomstig onderzoek mogelijk te maken, zouden in ieder geval de oudere resten systematisch en archeologisch verantwoord moeten worden opgegraven. BAAC adviseert dus vervolgonderzoek als de menselijke resten niet in de bodem kunnen worden behouden. Daarmee bieden de voorliggende rapporten **geen** inhoudelijke onderbouwing om de locatie zonder verder onderzoek vrij te geven.

Vanuit Archeologie (gemeente Deventer) wordt aanvullend gesteld dat goed onderzochte menselijke resten een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan allerlei onderzoeksvragen. Veel specialistisch onderzoek maakt geen onderdeel uit van het basisonderzoek dat voor rekening van de initiatiefnemers komt. Het moet door wetenschappers bij universiteiten en andere onderzoeksinstituten worden opgepakt. Een forse investering in het veldonderzoek heeft dus vooral zin als er ook zicht is op toekomstig vervolgonderzoek. De vraag is of deze dataset daarvoor geschikt is. Tussen de intacte delen van de begraafplaats is sprake van grote verstoringen en de kwaliteit van de skeletresten is wisselend. Verder kan

vervolgonderzoek alleen worden gedaan als de resten een archeologisch depot bewaard worden en de resten kunnen dan niet op korte termijn worden herbegraven.

De begraafplaats in kwestie vormt een grensgeval, aangezien deze in gebruik was van 1830 tot 1958. Over het algemeen worden materiële resten van vóór 1945 als archeologisch beschouwd.

Opties vervolgstappen

1. Behoud in de bodem

Door de plannen zo aan te passen dat de menselijke resten niet worden verstoord, worden minder graven aangesneden en is minder onderzoek nodig. Dit komt neer op het vervangen van het bestaande riool op dezelfde plaats en kan er op dit gedeelte geen apart hemelwaterriool en afkoppeling van hemelwater plaatsvinden. Bij deze optie worden minder skeletten verstoord (behoud in situ); alleen het centrale plein wordt opgegraven (ca. 75 skeletten, 730 m2 opgraven): hiervoor worden de totale kosten **toch nog** geraamd op €66.000,00, *voor onderzoek naar de graven die nog wel worden geroerd*.

- **Voor:** Goedkoopste optie; Past binnen het archeologiebeleid; Er worden geen (nieuwe) graven verstoord.
- **Tegen:** Nog steeds behoorlijke kosten, geen gescheiden rioolstelsel en dus blijvende kans op wateroverlast bij extreme regenval; Sommige ingrepen (bijvoorbeeld sanering Japanse Duizendknoop) kunnen niet archeologievriendelijk worden uitgevoerd; De resten blijven aanwezig en kunnen in de toekomst bij toeval worden aangesneden (probleem wordt verplaatst naar de toekomst).

2. Opgraven

De goed geconserveerde resten worden archeologisch onderzocht. De resten worden in het veld gedocumenteerd en op kantoor onderzocht om o.a. informatie over leeftijd, geslacht en ziekten te bepalen. Van skeletten die niet geschikt zijn voor vervolgonderzoek wordt alleen globaal de ligging gedocumenteerd waarna de resten per skelet geborgen worden. Deze resten kunnen worden herbegraven.

Er zijn dan twee mogelijkheden:

- 2a. Een deel van de skeletten wordt beargumenteerd minder volledig gedocumenteerd en geruimd (indien bijv. minder compleet, minder geconserveerd: ca. 75 opgraven en ca. 75 ruimen): De totale kosten hiervan worden geraamd op € 83.000,00 ;
- 2b: alle ca. 150 skeletten te documenteren en te bergen met de inzet van een groter team waarbij de totale kosten worden geraamd op €126.000,00,- .

- **Voor:** Past binnen het archeologie beleid; Het archeologisch onderzoek levert nu en in de toekomst relevante informatie op;
- **Tegen:** Kostbaar en langer overlast voor de omgeving; Potentieel voor toekomstig onderzoek staat niet vast; Deel van de menselijke resten kan niet op korte termijn worden herbegraven.

3. Ruimen alle graven en begraven in verzamelgraf

Alle skeletresten worden verzameld maar niet gedocumenteerd. Er vindt geen archeologisch onderzoek plaats aan de skeletresten. De resten worden bijgezet in een verzamelgraf.

- **Voor:** Relatief goedkoop, weinig extra overlast voor omgeving; Gescheiden waterafvoer kan conform plan worden gerealiseerd.
- **Tegen:** In beginsel strijdig met archeologisch beleid omdat inhoudelijke grond voor vrijgave ontbreekt. Een onvoldoende onderbouwd besluit op financiële gronden kan het archeologiebeleid van de gemeente Olst-Wijhe bij toekomstige initiatieven ondermijnen.

Vanuit financieel en technisch oogpunt bekeken vervalt de optie om de plannen aan te passen en geen hemelwaterriool aan te leggen. De kosten van deze optie bedragen nog steeds € 66.000,- terwijl uitvoering conform de plannen en volgens optie 2a "slechts" € 17.000,- meer kost.

- Verdere overwegingen:

- De begraafplaats dateert van 1830. Bij de ruiming van de begraafplaats in de jaren vijftig zijn nabestaanden over de ruiming geïnformeerd en is aan hen de mogelijkheid van herbegraven aangeboden. Hiervan is slechts beperkt gebruik gemaakt, maar de mogelijkheid is wel aan iedereen gegeven. Er wordt nu gesteld dat aan de hand van oude grafregisters mogelijk namen

aan graven en skeletten kunnen worden gegeven. Men moet zich daarbij wel afvragen wat voor effect dit kan hebben/heeft op mogelijke nabestaanden die hiermee dan worden geconfronteerd en of er dan ook niet schadeclaims kunnen worden ingediend omdat eind jaren vijftig niet juist is omgegaan met de “ruiming” van de begraafplaats.

- Volgens BAAC kan nader onderzoek bijdragen aan de beantwoording van de volgende vragen:
 - Sociale en economische differentiatie
Op welke wijze komen identiteit en maatschappelijke positie tot uitdrukking in kleding? (NOaA 2.0-vraag 134)
 - Emigratie, immigratie, acculturatie
In hoeverre veranderde de bevolkingssamenstelling van steden en dorpen? (NOaA 2.0-vraag 117)
Wat is de aard en achtergrond van regionale differentiatie door de tijd heen in bevolkingsafname, -toename en -samenstelling? (NOaA 2.0-vraag 58)
 - Dorpsvorming
Hoe en onder invloed van welke factoren verliep de bewoningsexpansie op het (post)midleeeuwse platteland? (NOaA 2.0-vraag 83)
 - Mens - materiële cultuurrelaties
Op welke wijze uiten persoonlijke en groepsidentiteiten zich in de materiële cultuur? (NOaA 2.0-vraag 109)
 - Fysisch antropologische
Welke effecten hadden besmettelijke en epidemische ziekten? (NOaA 2.0-vraag 90)
Wat zijn de aard en context van variatie en verandering in het grafbestel? (NOaA 2.0-vraag 45)

Hierbij kan echter de vraag worden gesteld wat deze nadere informatie bijdraagt aan wat al bekend is uit deze, redelijk recente, periode. Al geeft BAAC aan: “De kans om skeletten met een historische achtergrond te onderzoeken in Nederland komt niet vaak voor. Meestal is er geen overzicht van de graven zoals die wel beschikbaar is voor Memento Mori. Dit geeft allerlei mogelijkheden voor bijvoorbeeld universiteiten en promotieonderzoeken”.

- Het betreft voornamelijk werkzaamheden op de kruising Willem de Zwijgerlaan – Julianalaan - Emmalaan waardoor de verkeerscirculatie en het parkeren in de hele omgeving behoorlijk onder druk komt te staan voor langere tijd. Naar verwachting duurt het archeologisch onderzoek circa 8 weken. Een substantieel deel van de doorloop is ook de tijd die nodig is voor ontgraving (en aansluitend documentatie). Het ontgraven gebeurt met de machine van het civieltechnisch werk. En na documentatie kan het civieltechnisch werk in de reeds gedocumenteerde delen ook gewoon doorgaan. Al met al zal de totale tijdsduur van de overlast, voor met name de aanwonenden, zeker wel drie maanden duren.

RISICO'S

Aan elke keus kleven de nodige risico's, zoals hierboven al verwoord. De financiële risico's worden in de volgende paragraaf besproken, waarbij vermeld moet worden dat het gaat om grove geraamde bedragen! Daarnaast kunnen mogelijk bij koppeling van graven/skeletten aan namen door nabestaanden nog schadeclaims worden ingediend waar op voorhand geen rekening mee is gehouden.

In alle gevallen moet erg zorgvuldig worden nagedacht over de communicatie voorafgaand aan en tijdens de werkzaamheden.

FINANCIËN

De optie 3 “Ruimen en herbegraven” worden alle graven geruimd en de skeletresten herbegraven in een verzamelgraf zonder deze te documenteren of nader te onderzoeken, heeft nagenoeg geen financiële consequenties, aangezien hier in de uitvoering al rekening mee is gehouden. Deze optie zal naar verwachting niet leiden tot een overschrijding van het huidige krediet van de reconstructie.

Bij de optie 2a, “Opgraven en deels documenteren” bedragen de kosten ca. € 83.000,-. Alhoewel het bestaande krediet op dit moment nog een ton ruimte biedt, kan niet met zekerheid worden gesteld dat de meerkosten van deze optie niet leiden tot een overschrijding van het bestaande krediet. Vanuit de civiele

aannemer zullen er als gevolg van de extra werkzaamheden voor Archeologie ook extra kosten worden gemaakt. Deze extra kosten zijn op dit moment nog niet in te schatten. Als de totale meerkosten het bestaande krediet dreigen te overschrijden wordt dit tijdig gemeld en zal voor de benodigde aanvullende dekking een apart voorstel worden gedaan. Bij een kredietoverschrijding zullen de extra benodigde gelden deels ten laste van de kapitaallasten MJIP en deels ten laste van de voorziening vervanging riolering.

Het volledig ruimen, documenteren en onderzoeken volgens optie 2b waarvan de kosten op € 126.000,- (excl. Meerkosten civiele aannemer) worden geraamd leidt zeker tot een kredietoverschrijding.

DUURZAAMHEID
Behoud Archeologie

PARTICIPATIE
n.v.t.

COMMUNICATIE
Een goede communicatie over de uit te voeren werkzaamheden is erg belangrijk en moet in goede samenspraak met Archeologie worden opgesteld.

PLANNING EN UITVOERING
Voorgesteld wordt om akkoord te gaan met optie 2a, waarbij een deel van de goed geconserveerde resten archeologisch onderzocht worden en een deel van de skeletten wordt beargumenteerd minder volledig gedocumenteerd en geruimd (indien bijv. minder compleet, minder geconserveerd: ca. 75 opgraven en ca. 75 ruimen). De optie past binnen het bestemmingsplan Archeologie, waarbij het hemelwaterriool volgens plan kan worden aangelegd en de kosten zoveel mogelijk beperkt blijven.

Voor de verdere planning en wijze van uitvoering wordt zo snel mogelijk een overleg tussen de projectleider, toezichthouder, de civiele aannemer en Archeologie gepland om een werkplan en planning op te stellen die ook aansluit bij de overige werkzaamheden van de reconstructie om zo min mogelijk extra overlast voor de omgeving te veroorzaken.